

TABIY FAN DARSLARIDA O'QUVCHILARNING EKOLOGIK MADANIYATI SHAKLLANTIRISH

*Dehqonova Mubina, Yunusova Marjona,
Halilova Ruxshona, Kimsanboyeva Husnora,
Andijon davlat pedagogika instituti
pedagogika fakulteti boshlang'ich ta'lim yo'nalishi
305- guruh talabalari
Matkarimov Joxongir Solaydinovich,
Boshlang'ich ta'lim kafedrası o'qituvchisi*

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o'quvchilarda tabiiy fanlarni o'qitishda o'quvchilarda ekologik madaniyatni takomillashtirish, tabiiy fanlarni o'qitishda o'quvchilar ekologik madaniyatini rivojlantirish imkoniyatlarini aniqlash, o'quvchilarning faktlarni tahlil qilishlari, hodisa va jarayonlarni o'rganishda bog'lanishlar mexanizmini yaratish, tabiiy fanlar bo'yicha avval o'zlashtirgan bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarini yangi vaziyatlarda qo'llash orqali o'quv materialini ongli o'zlashtirish, tabiiy fanlar ta'lim mazmuni inson va tabiat aloqadorligi atrofidagi muammolarni o'rganuvchi turli o'quv fanlariga oid bilimlar uzviyligini zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish to'g'risida muhim ma'lumotlar bayon qilingan.

Kalit so'zlar: tabiiy fanlar, ekologik muhit, fanlararo tarbiya, ekologiya, shakl, metod, vosita.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются пути повышения экологической культуры учащихся при обучении естественным наукам, выявляются возможности развития экологической культуры учащихся при обучении естественным наукам, создается механизм анализа учащимися фактов, связей при изучении явлений и процессов, осознанного усвоения учебного материала путем применения ранее полученных знаний, умений, навыков и компетенций по естественным наукам в новых ситуациях, интеграции содержания естественнонаучного образования в гуманитарное и Приводится важная информация об использовании современных образовательных технологий в области образования различных учебных дисциплин, изучающих проблемы, связанные с окружающей средой.

Ключевые слова: естественные науки, экологическая среда, междисциплинарное образование, экология, форма, метод, средство.

ANNOTATION

This article discusses the ways to improve students' ecological culture in teaching natural sciences, identify opportunities for developing students' ecological culture in

teaching natural sciences, create a mechanism for students' analysis of facts, connections in the study of phenomena and processes, consciously master educational material by applying previously acquired knowledge, skills, qualifications and competencies in natural sciences in new situations, and integrate the content of natural sciences education into the human and Important information is provided on the use of modern educational technologies in the field of education of various academic disciplines that study problems related to the environment.

Keywords: natural sciences, ecological environment, interdisciplinary education, ecology, form, method, means.

KIRISH. «Ekologiya» - yunoncha soʻz boʻlib, tirik mavjudotlarning yashash sharoiti va tevarak- atrofdagi muhit bilan oʻzaro munosabatlari hamda shu asosda yuzaga keladigan qonuniyatlarni oʻrganadigan fandır. «Ekologiya» atamasi 1866 yilda nemis zoolog olimi E. Gekkel tomonidan fanga kiritilgan. Yaqin vaqtlargacha bu atama faqat mutaxassislargagina maʼlum edi. Endilikda atrof-muhitga, tabiat boyliklariga eʼtiborsiz boʻlish butun sayyoraga jiddiy zarar yetkazishi mumkinligi aniq boʻlib qoldi. Inson bilan tabiat oʻrtasidagi munosabatlar muammolarini yechish zarurati tugʻildi. Shu barobarida ekologik vaziyatni sogʻlomlashtirish asosiy ishlardan biri boʻlib qoldi. Oʻquvchilarda ekologik madaniyatni tarkib toptirish, ularga tabiat, atrof-muhit bilan qanday munosabatda boʻlishni oʻrgatish pedagogika nazariyasi va amaliyotining eng dolzarb mavzusiga aylandi. Oʻzbekiston Konstitusiyasining moddasida yer va yer osti boyliklarini, suv manbalarini, oʻsimlik va hayvonot dunyosini qoʻriqlash, bu boyliklardan ilmiy asosda, oqilona foydalanish, havo va suvni toza saqqash, tabiiy boyliklarni uzluksiz koʻpaytirib borishni taʼminlash, insonning atrof-muhitni yaxshilash uchun chora va tadbirlar koʻrishi zarurligi taʼkidlangan. Oʻquvchining fikrlashy va hissiyotining yuqoriligi ularda birgalikda qaygʻurish, kechayotgan hodisalarga mansublik hissini keltirib chiqaradi. Shu sababli bolalarda atrof-muhit hodisalari va odamlarning hatti-harakatlariga qiziqishni ilk bolalik davridan uygʻotish va ularga nisbatan hissiy- ijobiy munosabatni shakllantirish talab etiladi.

XX asr insoniyatga juda katta taraqqiyot bilan birga ekologik muammolarni ham keltirdi. Ekologik muhitga texnogen taʼsirlar kuchayishi juda rivojlandi. Oxirgi 30–40 yil ichida antropogen omillarning atrof-muhitga taʼsiri bir necha marotaba oshib butun insoniyat uchun ekologik muammo yechimi dolzarb boʻlgan muammoga aylandi.

Hozirgi kunda inson va tabiat munosabatlarini uygʻunlashtirish va tabiatga antropogen taʼsirni kamaytirish insoniyat xayoti uchun juda muhim masalaga aylandi. Eramizgacha 500 yil boʻlgan qadimgi Xitoy solnomalarida shunday bitik uchraydi: “Agar siz bir yil haqida fikrlasangiz – yerga urugʻ eking, agar 10 yil haqida qaygʻursangiz – daraxt eking, agar 100 yil haqida qaygʻurar ekansiz – insonni tarbiyalang”. Demak, har qanday

ezgulikka yo'naltirilgan ishimizda tarbiyaga e'tiborli bo'lishimiz qadimdan ta'kidlab kelingan.

Maktab ta'limidagi tabiiy fanlar o'quvchilarga dunyoning hozirgi ilmiy manzarasini ochib beradi. Shu bois tabiat haqidagi fanlar o'quvchi dunyoqarashining tabiiy-ilmiy asosini tashkil etadi. Fanlararo aloqadorlik o'quvchilarning umumlashgan ilmiy tushunchalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. Bilimlar integratsiyasi ta'limga o'zgacha yondashishni taqozo qiladi. Chunonchi, o'quv materialini umumlashgan tizimda bayon qilish, ta'lim-tarbiya jarayonida muammoli, modulli, shaxsga yo'nalgan texnologiyalardan foydalanish zarurligini ko'rsatadi.

Tabiiy fanlar uchun jonli va jonsiz tabiat tuzilishi, ulardagi energiya almashinuvi, ichki energiya haqidagi tushunchalar tizimi hisoblanadi. Biologiya, kimyo, fizika o'quv fanlarini birlashtiruvchi tushunchalar materiya, uning harakat shakllari, tashkiliy darajasi, hujayraviy tuzilishi muhim ahamiyatga ega. Bu fanlarni o'qitishda fanlararo aloqadorlikni tizimli amalga oshirish "Tabiat-inson-texnikajamiyat" yaxlitligi o'quvchilarning anglab olishlariga zamin hozirlaydi. Buning asosida o'quvchilarda tabiat haqida tizimli va yaxlit tushuncha hosil bo'lib, unda hamma narsa o'zaro aloqadorlikda, shuningdek, modda va energiya aylanishi asosida o'z-o'zini doimiy yaratishi va takomillashtirish jarayonlarini amalga oshiradi. Demak, Yerdagi hayot uchun normal biofizik va biokimyoviy sharoit saqlanadi. Shu asosda fanlararo aloqadorlik ta'lim jarayonida hozirgi zamon fanlarida yuz berayotgan xususiyatlar: integratsiya, ijtimoiylashuv, insonparvarlashuvlarning mazmun-mohiyatini tushunishga zamin tayyorlaydi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik ong, ekologik tafakkur va ekologik madaniyatni shakllantirishda xulq-atvor sifatlarining shakllanishi va mustahkamlanishida muhim o'rin tutuvchi boshlang'ich ta'lim muayyan imkoniyatlarga ega. Shu sababli boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlarni o'qitishda o'quvchilarni O'rta Osiyo mutafakkirlarining ekologik qarashlari bilan tanishtirishga e'tiborning qaratilishi ijobiy natijalarni beradi. O'quvchilar ongida O'rta Osiyo buyuk mutafakkirlarining ekologik meroslariga asoslangan bilimlarni hosil qilish ularda atrof-muhitga, tabiatga mas'uliyatli munosabatda bo'lish ko'nikmalarini tarbiyalaydi.

XULOSA. Bolalarga biologiya, tabiatshunoslik fanlaridan bilim berishda, ko'nikma va malakalarni shakllantirishda xilma-xil zamonaviy metod, usullardan foydalanish yuqori natija beradi. Ayniqsa, darslarni interfaol usullarda tashkil etish, integrasion ta'lim texnologiyalardan foydalanish o'qituvchidan ko'p mehnat talab qilsa-da, o'quvchilarni aniq, tez, lo'nda javob berish hamda mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirib, ijodiy faoliyatga yo'naltiradi.

Ta'lim muassasalarining har bir bosqichida tabiatni asrash, tabiiy boyliklardan oqilona foydalanish to'g'risida nazariy bilim va ko'nikmalar paydo qilinsada, buni amaliyotda, jamiyat a'zolari orasida qo'llanmasa bu o'zining samarasiga ega bo'lmaydi. Buning uchun har bir mahoratli pedagog oila, mahalla va maktab hamkorligini to'g'ri

yo'lga qo'yishi lozim. Shunda o'quvchilarning ekologik madaniyatini shakllantirishga ega bo'lamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Bo'rieva M. Yoshlarda tabiatni muhofaza qilish hissini tarbiyalash //Xalq ta'limi. – Toshkent. – 1992. -2-son. 260-b.
2. Suyarov K. va boshqalar. Tabiiy fanlar.-2-sinf uchun darslik. Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2021.- 120 b.
3. Norbo'tayev X.B. Boshlang'ich sinflarda fanlararo ekologik tarbiya. Zamonaviy ta'lim. - 2018. 11-son. - B. 558.
4. Mamanazarovna, D. M., & Ergashovna, J. B. (2024, February). Boshlangich sinflarda tabiiy fanlar darslarida amaliy ishlarni tashkil etishning metodik asoslari. In International conference on multidisciplinary science (Vol. 2, No. 2, pp. 138-141
5. Matkarimov, J. S. (2024). PREZI SAYTIDA TAQDIMOT TAYYORLASHNING DASTLABKI TUSHUNCHALARIGA OID. INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(12), 42-46.
6. Matkarimov, J. S. (2024). TA'LIM MASHG 'ULOTLARIDA ZAMONAVIY AXBOROT KOMMUNIKASIYA TEXNOLOGIYALARI DASTURLARINI QO 'LLASH.
7. Matkarimov, J. S. (2024). TA'LIM MASHG 'ULOTLARIDA ZAMONAVIY KOMPYUTER DASTURLARINI QO 'LLASH.
8. Solaydinovich, M. J. (2024). THE VIEWS OF UZBEK AND FOREIGN SCIENTISTS ON THE FORMATION OF NATURAL SCIENCES. Multidisciplinary and Multidimensional Journal, 3(3), 44-48.